

Anna Żelazowska-Przewłoka

Katedra Ekonomii

Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim

Wpływ kryzysu gospodarczego na przemysł spożywczy w Polsce

Wstęp

Pojęcie „kryzys” pochodzi od greckiego słowa *krisis* i oznacza „przesilenie, moment rozstrzygający, okres przełomu, załamanie się dotychczasowej linii rozwoju” [Nowa encyklopedia powszechna PWN 1995, s. 586]. Z ekonomicznego punktu widzenia kryzys rozumiany jest jako kryzys gospodarczy, czyli załamanie wzrostu gospodarczego. Definiując pojęcie kryzysu gospodarczego należy pamiętać, że w teorii ekonomii kryzys jest fazą cyklu koniunkturalnego. W gospodarce rynkowej takie wielkości, jak np. dochód narodowy, produkcja, konsumpcja, zatrudnienie czy inwestycje nie rosną równomiernie, lecz charakteryzują się wahaniami mającymi periodyczny charakter [Marciniak 2005, s. 458–459]. Wahania te są w teorii ekonomii definiowane jako cykle koniunkturalne. Zwykle w każdym cyklu koniunkturalnym wyróżnia się cztery fazy: kryzys, depresję, ożywienie i rozkwit [Milewski 2008, s. 373]. Globalny kryzys finansowy, zapoczątkowany załamaniem rynku kredytów hipotecznych w USA w czerwcu 2007 roku, wpłynął z różnym natężeniem nie tylko na gospodarki poszczególnych krajów, które w bardzo różnym stopniu ucierpiały na skutek załamania koniunktury, ale również na poszczególne rynki i branże.

W niniejszej pracy uwaga skupiona zostanie na zagadnieniach kryzysu, jednak wspomnieć należy, że pomiędzy poszczególnymi fazami cyklu koniunkturalnego zawsze zachodzi związek przyczynowo-skutkowy. Oznacza to, iż mechanizmy i procesy zachodzące w jednej fazie cyklu determinują mechanizmy i procesy, jakie mają miejsce w kolejnej fazie tego cyklu. Należy jednak pamiętać, że poza tymi mechanizmami i procesami, na każdy cykl koniunkturalny mają dodatkowo wpływ inne czynniki, które różnicują przebieg wahań koniunkturalnych – ma on charakter nieregularny. Poszczególne fazy cykli różnią się pomiędzy sobą zarówno długością, jak i amplitudą wahań. Historia gospodarcza wykazała jednak, że pomimo tych różnic, w cyklach koniunkturalnych występują pewne prawidłowości i podobieństwa, które pozwalają na wyciąganie określonych wniosków z ich analiz.

Jako faza cyklu koniunkturalnego, kryzys charakteryzuje się nadprodukcją, czyli przewagą podaży w stosunku do efektywnego popytu. Taka nierównowaga przyczynia się do spadku wielkości gospodarczych, przy czym tempo spadku poszczególnych wielkości jest różne. Kryzys objawia się narastaniem zapasów, te z kolei powodują spadek cen, a co się z tym wiąże – stopy zysku. Przedsiębiorcy ograniczają więc produkcję, by dostosować jej poziom do zmieniającego się popytu. Przedsiębiorstwa stają się coraz mniej rentowne, co prowadzi do bankructw, przejmowania firm słabszych przez te silniejsze i wskutek tego centralizacji kapitału.

W literaturze przedmiotu zjawisko kryzysu nie jest definiowane jednoznacznie. F.S. Mishkin uważa, że wyróżnić można dwa podstawowe podejścia postrzegania kryzysów finansowych: wąskie i szerokie [Mishkin 1991, s. 128]. Podejście wąskie reprezentują monetaryści, którzy wiążą kryzys z paniką na rynku finansowym, powodującą zakłócenia w podaży pieniądza, co z kolei prowadzi do spadku aktywności gospodarczej. Jednocześnie przedstawiciele tego nurtu nie traktują jako kryzysu sytuacji, kiedy w obliczu znacznego obniżenia cen aktywów oraz wzrostu upadłości podmiotów gospodarczych nie ma przesłanek do wystąpienia paniki oraz spadku podaży pieniądza [Podlubny 2010, s. 128–129].

Istnieje również teoria opisująca zjawiska kryzysowe nieco szerzej i definiująca je jako takie sytuacje, w których w gospodarce występuje jeden z następujących czynników lub też kombinacja kilku z nich [Iwanicz-Drozdowska 2000, s. 18]:

- nagły spadek cen aktywów,
- upadłość dużych instytucji finansowych i niefinansowych,
- deflacja lub dezinflacja,
- zaburzenia na rynku walutowym.

Kryzys gospodarczy można zatem traktować zarówno jako zdarzenie narastające, jak i gwałtowne, które zagraża różnym sferom życia gospodarczego i odnosi się często do okresowego spadku aktywności życia gospodarczego.

W literaturze przedmiotu definiowane jest także pojęcie kryzysu finansowego. M. Friedman i A.J. Schwarz definiują pojęcie kryzysu finansowego jako skutek paniki w sektorze bankowym. Zdaniem tych autorów panika ta jest przyczyną spadku podaży pieniądza, co z kolei prowadzi do osłabienia aktywności gospodarczej. Jeśli jakieś zdarzenie nie powoduje paniki w sektorze bankowym, nie jest prawdziwym kryzysem finansowym [Raus 2000, s. 7]. W literaturze funkcjonuje również pojęcie kryzysu walutowego. Wielu autorów przyjmuje, że kryzys walutowy jest częścią kryzysu finansowego, są jednak i tacy, którzy uważają, iż może on występować autonomicznie, nie pociągając za sobą kryzysów w pozostałych ogniwach systemu finansowego, chociaż często kryzys walutowy poprzedza wystąpienie kryzysu finansowego [Żabińska 2000, s. 9–10].

F. Allen, A. Babus i E. Carletti uważają, że kryzys finansowy jest zjawiskiem bardzo złożonym [Żabińska 2000, s. 9–10]. Zdaniem tych autorów mieści on w sobie wiele, często nakładających się na siebie, podkategorii. Zgodnie z zaproponowaną przez tych autorów definicją, kryzys finansowy obejmuje: kryzys bankowy, kryzys płynności, efekt zarazania oraz bąble na rynku aktywów [Bieńkowski, Gawrońska-Nowak, Grabowski 2011, s. 11–12].

G. Kaminsky wyodrębniła sześć kategorii identyfikujących główną przyczynę pojawienia się kryzysu [Kaminsky 2003, s. 11–12]:

- pogorszenie się sytuacji na rachunku obrotów bieżących (*crises with current account problems*),
- wstrząsy na rynkach finansowych (*crises of financial excesses*),
- problemy z zadłużeniem zagranicznym (*crises of sovereign debt problems*),
- nierównowaga fiskalna (*crises with fiscal deficits*),
- nagłe odcięcie napływów kapitałowych wywołane wzrostem stóp procentowych na świecie (*sudden-stop crises*),
- samospełniające się kryzysy (*self-fulfilling crises*), które trudno wiązać z wyraźnym pogorszeniem zmiennych fundamentalnych.

Przyczyny globalnego kryzysu gospodarczego 2007–2008

Analizując wpływ kryzysu, który miał miejsce w latach 2007–2008 na polski przemysł spożywczy, należy również przybliżyć przyczyny jego powstania. Trwający do połowy 2007 roku okres stabilizacji na światowych rynkach finansowych przerwany został serią wydarzeń na rynku kredytów hipotecznych *subprime* w Stanach Zjednoczonych. Wydarzenia w USA, zwłaszcza po bankructwie banku Lehman Brothers, doprowadziły do dużych wahań na całym rynku finansowym, wystąpił niski poziom płynności w wielu segmentach tego rynku, poważna restrukturyzacja kilku dużych instytucji finansowych, kryzys finansowy w Islandii i przenoszenie jego skutków na inne kraje oraz podjęcie przez rządy bezprecedensowych działań naprawczych. Zaburzenia na rynkach finansowych spowodowały także duży wzrost awersji do ryzyka, co bardzo niekorzystnie wpłynęło na sferę realną gospodarki. Odnotowano spadki PKB w drugiej połowie 2008 roku i pierwszej połowie 2009 roku [Michałek i in. 2010, s. 97].

Zasadnicze przyczyny kryzysu są zgodne z tym, co mówi hipoteza niestabilności systemu finansowego H. Minsky’ego [Minsky 1986, s. 35]. Hipoteza ta mówi, że „im dłuższy okres mija od ostatniego kryzysu bankowego, tym bardziej rośnie skłonność banków do podejmowania ryzyka” [Sławiński 2008, s. 36]. H. Minsky wydzielił trzy fazy tego procesu:

- fazę ostrożnego udzielania kredytów, którą określał jako *hedge financing*, ponieważ chodzi tu o okres, w którym banki udzielają kredytów tylko takim pożyczkobiorcom, o których wiadomo, że na pewno będą w stanie spłacać odsetki i raty kapitałowe,
- fazę *speculative financing*, w której chodzi o okres, gdy banki – pod wpływem poprawiającej się koniunktury – udzielają kredytów także osobom, które są wprawdzie w stanie spłacać odsetki, ale zdolność do spłacenia rat kapitałowych zależy od utrzymania się wysokiego tempa wzrostu gospodarczego i związanego z nim ogólnego wzrostu dochodów w gospodarce,
- fazę rozwoju akcji kredytowej banków (*Ponzi financing*¹) – czyli okres, w którym banki – pod wpływem trwającej długo dobrej koniunktury – są gotowe podejmować ryzyko udzielania kredytów nawet takim pożyczkobiorcom, którzy wprawdzie nie są w stanie spłacać ani odsetek, ani rat kapitałowych, ale przeznaczają wzięte od banku kredyty na zakup rosnących w cenie aktywów kapitałowych, w tym zwłaszcza na zakup domów.

Wpływ globalnego kryzysu gospodarczego na polski przemysł spożywczy

Globalny kryzys finansowy z różnym natężeniem wpłynął na poszczególne segmenty polskiego rynku finansowego. M. Konopczak, P. Mielus i P. Wieprzowski podkreślają, że „w odniesieniu do niektórych z nich jego oddziaływanie było stosunkowo krótkotrwałe i niegroźne w skutkach. Jednak w przypadku krajowego rynku walutowego zaburzenia wywołane kryzysem przyczyniły się do silnej i gwałtownej deprecjacji złotego, która wywarła istotny wpływ nie tylko na podmioty sektora finansowego, ale również na ich kontrahentów z sektora realnego” [Konopczak, Mielus, Wieprzowski 2011, s. 98]. Należy także podkreślić, że również poszczególne branże przemysłu w sposób zróżnicowany zareagowały na kryzys.

Gospodarka żywnościowa oraz przemysł spożywczy w Polsce to jedne z najważniejszych sektorów gospodarki naszego kraju. Jak podkreślają P. Chechelski i A. Judzińska, w 2009 roku „przemysł spożywczy wytwarzał około 4% produktu krajowego, ponad 18% produkcji sprzedanej oraz zatrudniał około 16% pracowników całego przemysłu. Działa w nim około 18 tys. przedsiębiorstw. Na europejskim rynku był on również liczącym się producentem żywności i napojów. Jego pozycja w Unii Europejskiej jest silniejsza niż całej naszej gospodarki

¹ Faza ta została nazwana od nazwiska Charlesa Ponziego, który stworzył słynną piramidę finansową.

i stale rośnie” [Chechelski, Judzińska 2011, s. 3]. Z tego względu bardzo istotna jest rzetelna analiza wpływu światowego kryzysu gospodarczego na cały przemysł spożywczy w Polsce oraz na poszczególne jego branże.

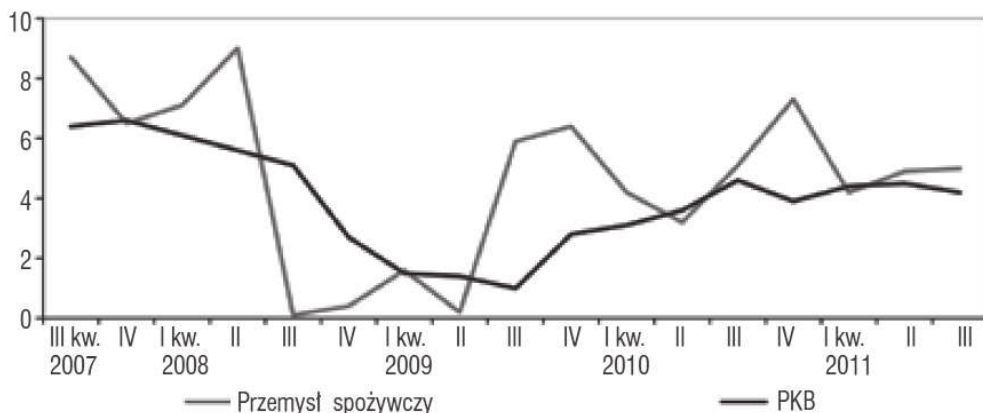
W wyniku omówionych powyżej wydarzeń, cała gospodarka światowa znalazła się pod wpływem głębokiego kryzysu gospodarczego. Dotychczas kryzys ten dotyczył przede wszystkim systemu finansowego i sektora bankowego, którego płynność gwałtownie się zmniejszyła a zaufanie do tego systemu załamało się. Skutki globalnego kryzysu finansowego ujawniły się również w sferze realnej gospodarki. Jako istotne cechy tego kryzysu I. Szczepaniak i J. Dróżdź podają za R. Urbanem, że [Szczepaniak, Drożdź 2010, s. 11]:

- ze względu na rozwój procesów globalizacji gospodarki światowej kryzys ten dotyczy zarówno krajów rozwiniętych, jak i szybko rozwijających się,
- złożoność współczesnego systemu finansowego i silne powiązania poszczególnych jego elementów, a także rola tego systemu w pobudzaniu popytu i koniunktury gospodarczej powodują, że kryzys wpływa na wszystkie sfery życia gospodarczego.

R. Urban podkreśla, że wieloletnie obserwacje funkcjonowania polskiego przemysłu spożywczego wskazują, iż branża ta najszybciej rozwijała się wówczas, gdy występowało wysokie tempo wzrostu gospodarczego. Każde pogorszenie koniunktury skutkuje spowolnieniem dynamiki rozwoju produkcji żywności. Podobna sytuacja miała również miejsce po ujawnieniu się światowego kryzysu finansowego. Chociaż w Polsce nie wystąpiła recesja, to przyrost PKB znacznie się obniżył (z około 6% w pierwszej połowie 2008 roku do około 1,5% w drugiej połowie 2008 roku i w pierwszych miesiącach roku następnego). W tym samym okresie wyższy okazał się spadek tempa wzrostu produkcji przemysłu spożywczego, który spadł z około 7,5 do około 0,5% rocznie [Urban 2012, s. 1] (rys. 1).

R. Urban zwraca również uwagę na fakt, iż po okresie spowolnienia w Polsce nastąpiło kolejne ożywienie, jednak skala tego ożywienia była znacznie mniejsza niż przed światowym kryzysem finansowym. Z danych GUS wynika, że tempo wzrostu PKB zwiększyło się do 3,5–4,0% w latach 2010–2011, a przyrost produkcji przemysłu spożywczego do około 5% w skali roku. Zdaniem tego autora, porównanie powyższych danych wskazuje, iż do początku 2012 roku nie ujawniły się w Polsce skutki drugiej fali kryzysu [Urban 2012, s. 1].

Zwrócić należy uwagę na fakt, iż w latach 2008–2009 popyt konsumpcyjny był znacznie mniej wrażliwy na zjawiska kryzysowe niż cała polska gospodarka, a popyt na żywność i napoje okazał się w tym okresie jeszcze mniej wrażliwy na kryzys. Choć tempo wzrostu spożycia żywności, napojów i wyrobów tytoniowych było mniejsze niż w latach 2004–2007 (2,6%), stopa redukcji nie była jednak wysoka. Ukształtowała się ona na poziomie niższym niż poziom innych wskaźników rozwoju gospodarczego. R. Urban uważa, że „o dużej odporności

Rysunek 1

Porównanie tempa wzrostu produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego i PKB w Polsce [%] z tym samym okresem roku poprzedniego

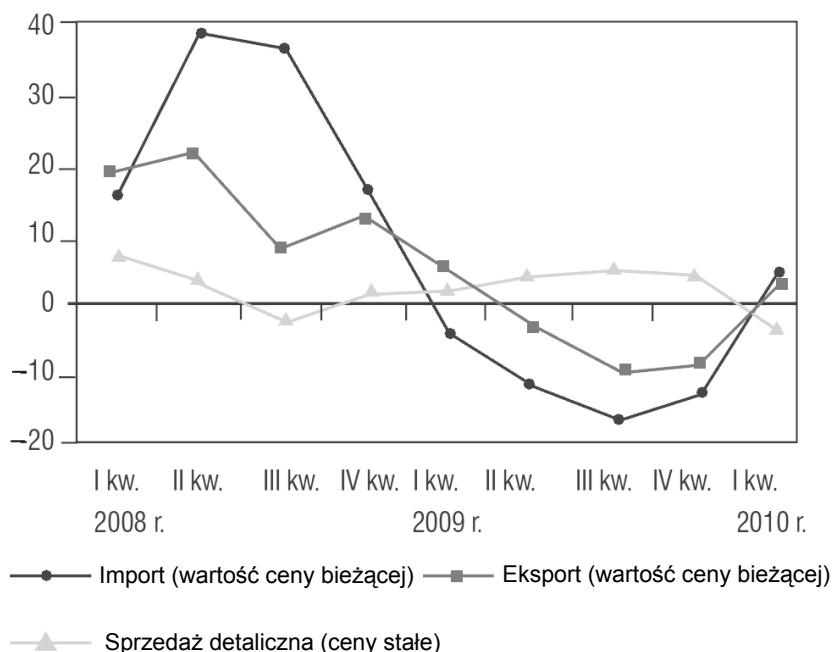
Źródło: R. Urban, *Polski sektor żywnościowy a światowy kryzys finansowy*, „Przemysł Spożywczy”, 2012, t. 66, s. 4.

krajowego popytu na omawiane dobra świadczą także zmiany sprzedaży detalicznej żywności, napojów i wyrobów tytoniowych. W 2007 roku zwiększyła się ona o 4,5%, w I kw. 2008 r. o 7,3%, a następnie – po redukcji w III i IV kw. 2008 roku (odpowiednio do –1,5 i 1,5%) – zwiększyła się o ponad 4% w kolejnych kwartałach 2009 roku. Większy spadek tej sprzedaży nastąpił dopiero w I kw. 2010 roku (o –3,6%)” [Urban 2010b, s. 9]. Zależności te ilustruje rysunek 2.

Spadek sprzedaży jaki nastąpił na początku 2010 roku wskazuje, iż popyt na polskim rynku żywności nadal jest mało stabilny i niepewny. Świadczą o tym również zmiany cen towarów spożywczych, które w okresie największego zagrożenia kryzysem rosły. Jesienią 2009 roku rozpoczął się szybki spadek inflacji, co wpłynęło na zmniejszenie podwyżek detalicznych cen dóbr żywnościowych [Urban 2010b, s. 9].

W badanym okresie popyt – zarówno krajowy jak i zagraniczny – różnie reagował na informacje o światowym kryzysie. Jak wynika z danych GUS (tab. 1), w pierwszej fazie kryzysu utrzymało się w Polsce stosunkowo wysokie tempo wzrostu dochodów ludności, które wyniosło około 5% w skali roku.

Obawy konsumentów o przyszłe dochody przyczyniły się jednak do spadku tempa wzrostu sprzedaży detalicznej żywności, napojów i wyrobów tytoniowych z 5,7% w I kw. 2008 roku do –0,4% w III kw. 2011 roku. Jak wynika z danych GUS, spadek ten był jednak krótkotrwały, ponieważ już w 2009 roku sprzedaż detaliczna artykułów spożywczych wyniosła blisko 5% w skali całego roku. Wzrost ten nie był jednak stały, ponieważ już w 2010 roku odnotowano

Rysunek 2

Zmiany detalicznej sprzedaży żywności, napojów i wyrobów tytoniowych oraz handlu zagranicznego tymi produktami

Źródło: R. Urban, *Polski przemysł spożywczy w okresie światowego kryzysu gospodarczego*, „Przemysł Spożywczy”, 2010b, t. 64, s. 9.

istotną redukcję popytu na produkty spożywcze pomimo stosunkowo wysokiego w tym okresie tempa wzrostu dochodów osobistych ludności, które wyniosło około 3,5% w stosunku rocznym oraz rosnącej wartości sprzedaży detalicznej innych niż spożywcze dóbr konsumpcyjnych [Urban 2010b, s. 2]. Powyższe zależności ilustruje rysunek 3.

Analizując dane dotyczące handlu zagranicznego produktami spożywczymi, należy stwierdzić, że handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi był znacznie bardziej wrażliwy na kryzys światowy niż omówiony powyżej popyt na rynku krajowym. Reakcja na kryzys w handlu zagranicznym okazała się znacząca, choć nieco opóźniona w czasie. Na skutek recesji gospodarczej w krajach będących głównymi odbiorcami polskiej żywności spadkowi uległ popyt importowy tych krajów, co z kolei przyczyniło się do znacznego obniżenia w kolejnych miesiącach 2009 roku polskiego eksportu. Jednocześnie nastąpił spadek importu, co wpłynęło na zwiększenie dodatniego salda obrotów z 1,4 mld euro w 2008 roku do ponad 2 mld euro w 2009 roku [Urban 2010b, s. 12]. Ważnym

Tabela 1

Porównanie skali zmian produkcji przemysłu spożywczego, sprzedaży detalicznej i handlu zagranicznego z produktami rolno-spożywczymi [%] do roku poprzedniego]

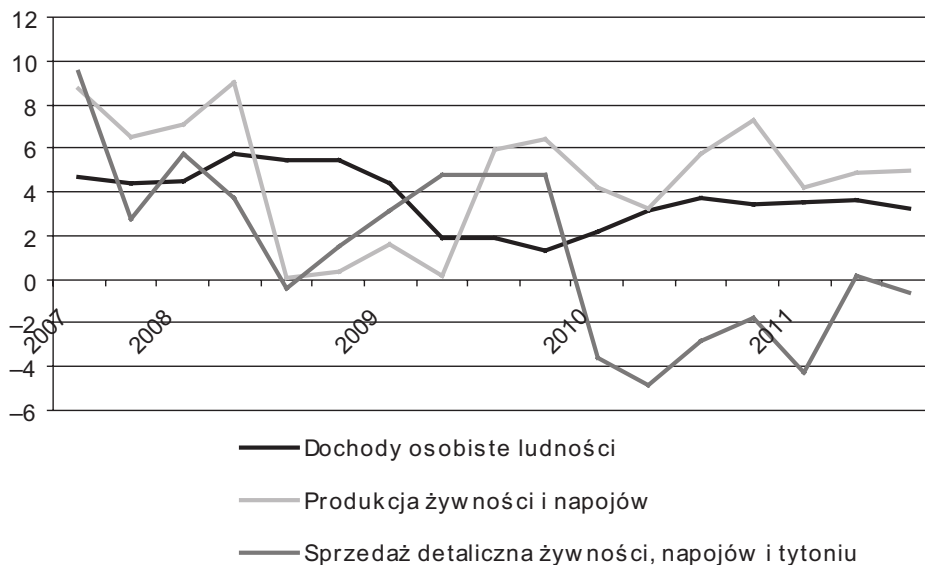
Lata	Kwartał	Dochody osobiste ludności	Produkcja żywności i napojów	Sprzedaż detaliczna* żywności, napojów i tytoniu	Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi	
					eksport	import
2007	III	4,7	8,7	9,5	24,4	23,4
	IV	4,4	6,5	2,8	14,3	19,4
2008	I	4,5	7,1	5,7	20,0	16,4
	II	5,7	9,0	3,7	24,2	43,5
	III	5,5	0,1	-0,4	14,2	38,3
	IV	5,5	0,4	1,5	15,1	20,7
2009	I	4,4	1,6	3,1	4,1	-0,8
	II	1,9	0,2	4,8	-0,8	-13,8
	III	1,9	5,9	4,8	-10,7	-14,6
	IV	1,3	6,4	4,8	-3,3	-8,4
2010	I	2,2	4,2	-3,6	3,1	9,2
	II	3,1	3,2	-4,8	17,5	13,6
	III	3,7	5,7	-2,8	23,7	22,8
	IV	3,4	7,3	-1,8	25,0	23,4
2011	I	3,5	4,2	-4,3	20,2	20,0
	II	3,6	4,9	0,2	6,3	12,7
	III	3,2	5,0	-0,6	8,3	10,7

* Dotyczy podmiotów zatrudniających więcej niż 9 osób.

Źródło: R. Urban, *Polski sektor żywnościowy a światowy kryzys finansowy*, „Przemysł Spożywczy”, 2012, t. 66, s. 3.

aspektem było tutaj również osłabienie polskiej waluty tak w stosunku do euro, jak również do dolara amerykańskiego. W pierwszych miesiącach 2010 roku powróciła tendencja wzrostowa eksportu i importu produktów rolno-spożywczych. W pierwszym kwartale 2010 roku wartość eksportu i importu produktów żywnościowych była wyższa niż w tych samych okresach lat poprzednich, co złagodziło skutki spadku krajowego popytu na towary spożywcze [Urban 2010b, s. 2]. Porównanie skali zmian w handlu zagranicznym przedstawia rysunek 4.

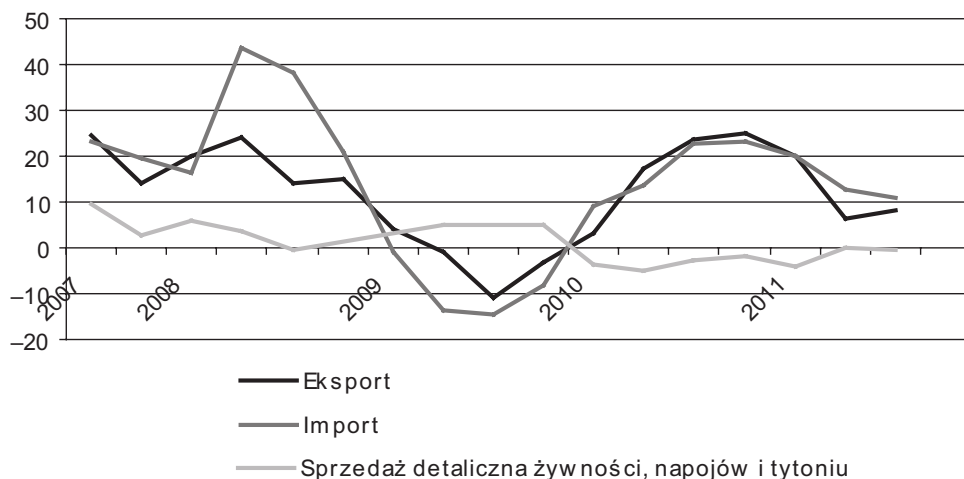
Jak wynika z powyższego rysunku, światowy kryzys finansowy i spadek popytu na zagranicznych rynkach zbytu spowodował dużą redukcję dynamiki wzrostu eksportu rolno-spożywczego i jeszcze większą importu tych produktów. W 2011 roku nastąpiło kolejne obniżenie tempa wzrostu: eksportu do 6–8%, a importu nieco ponad 10%. Podobna sytuacja miała miejsce w handlu zagranicznym w pierwszej fazie światowego kryzysu finansowego [Urban 2010b, s. 13–14].

Rysunek 3

Porównanie skali zmian produkcji przemysłu spożywczego, sprzedaży detalicznej i dochodów osobistych ludności w latach 2007–2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1.

Rysunek 4

Porównanie skali zmian w handlu zagranicznym w podziale na eksport i import ze skalą sprzedaży detalicznej żywności, napojów i tytoniu w latach 2007–2011

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z tabeli 1.

Porównując zmiany sprzedaży detalicznej oraz wyników handlu zagranicznego, należy przede wszystkim zauważyć, że w latach 2009–2011 w sektorze żywnościowym okresy spowolnienia krajowego popytu wystąpiły w innym czasie niż okresy spadku wartości handlu zagranicznego – zarówno eksportu, jak i importu. Z kolei w okresach redukcji importu i eksportu nastąpiło ożywienie na krajowym rynku żywnościowym.

Podsumowanie

Lata 2008–2009 to w gospodarce światowej okres kryzysu i recesji, na skutek której najbardziej ucierpiały kraje wysokorozwinięte. Polska gospodarka była w dużym stopniu odporna na te zjawiska, ponieważ nastąpiło jedynie spowolnienie jej rozwoju. Również polski przemysł spożywczy był w dużej mierze odporny na światowy kryzys ekonomiczno-finansowy. W przemyśle tym nastąpiło jedynie osłabienie tendencji wzrostowych oraz przejściowe pogorszenie wyników, w szczególności inwestycji. Przyczyną takiego stanu rzeczy były trwałe procesy rozwojowe, poprawa efektywności i duże możliwości reagowania polskiej gospodarki na skutki kryzysu, jakie stworzył stosunkowo płynny kurs złotego. Osłabienie kursu polskiej waluty jakie miało miejsce w okresie kryzysu, łagodziło skutki malejącego popytu na zagranicznych rynkach zbytu.

Literatura

- ALLEN F., BABUS A., CARLETTI E., *Financial Crises: Theory and Evidence*, <http://www.eui.eu/Personal/Carletti/ARFE-Crises-08June09-final.pdf>.
- BIENKOWSKI W., GAWROŃSKA-NOWAK B., GRABOWSKI W., *Podatność polskich rynków finansowych na niestabilności wewnętrzne i zewnętrzne*, Materiały i Studia nr 258, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2011.
- CHECHELSKI P., JUDZIŃSKA A., *Wpływ kryzysu na polski przemysł spożywczy*, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa 2011.
- IWANICZ-DROZDOWSKA M., *Determinanty bezpieczeństwa banków w świetle analizy wybranych kryzysów bankowych*, Monografie i Opracowania nr 479, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2000.
- KAMINSKY G., *Varieties of Currency Crises*, NBER Working Paper nr 10193, Cambridge 2003.
- KONOPCZAK M., MIELUS P., WIEPRZOWSKI P., *Rynkowe aspekty problemów na pozagieldowym rynku walutowych instrumentów pochodnych w Polsce w czasie globalnego kryzysu finansowego*, Bank i Kredyt nr 42, 2011.
- MARCINIAK S. (red.), *Makro- i mikroekonomia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- MICHAŁEK J.J., TCHOREK G., KOKOSZCZYŃSKI R., GIERAŁTOWSKI P., SKIBA L., KUZIEMSKA K., GAJEWSKI P., ROGUTA A., WOLANIN R., *Mechanizmy funkcjonowania strefy euro*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2010.

- MILEWSKI R., *Elementarne zagadnienia ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008.
- MINSKY H.P., *Stabilizing an Unstable Economy*, Yale University Press, London 1986.
- MISHKIN F.S., *Anatomy of financial crisis*, NBER Working Paper 3934, Cambridge 1991.
- PODLUBNY M., *Kryzysy walutowe. Przegląd teorii*, [w:] Z. Ejsmont (red.), *Współczesne problemy rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku, Białystok 2010.
- Nowa encyklopedia powszechna PWN*, Tom 3, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.
- RAUS D., *Determinanty i metody szacowania ryzyka kryzysu walutowego*, Materiały i Studia, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2000.
- SŁAWIŃSKI A., *Przyczyny globalnego kryzysu bankowego*, [w:] J. Osiński, S. Sztaba (red.), *Nauki społeczne wobec kryzysu na rynkach finansowych*, Kolegium Ekonomiczno-Społeczne, Warszawa 2008.
- SZCZEPANIAK I., DROŻDŻ J., *Kryzys gospodarczy a inwestycje w polskim przemyśle spożywczym*, *Przemysł Spożywczy*, 2010, t. 64.
- URBAN R., *Światowy kryzys finansowy – implikacje dla producentów żywności*, *Przemysł Spożywczy*, 2009, t. 63.
- URBAN R., *Kryzys gospodarczy a inwestycje w polskim przemyśle spożywczym*, *Przemysł Spożywczy*, 2010a, t. 64.
- URBAN R., *Polski przemysł spożywczy w okresie światowego kryzysu gospodarczego*, *Przemysł Spożywczy*, 2010b, t. 64.
- URBAN R., *Polski sektor żywnościowy a światowy kryzys finansowy*, *Przemysł Spożywczy*, 2012, t. 66.
- ŻABIŃSKA J. (red.), *Kryzysy finansowe, ich przyczyny, skutki i sposoby przezwyciężania*, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adameckiego, Katowice 2000.

Influence of an Economic Crisis on the Food Industry in Poland

Abstract

In order to draw up visualising the influence of an economic crisis on the Polish food industry and analysis of the strength of this influence on the food industry are as the whole and on individual his industries. A statement that an global economic crisis which took place in 2007–2008 years in the significant degree influenced the Polish food industry is a main hypothesis of the work. In the article changes which took place in the time of crisis in the food industry and surrounding it were described.